

Marisa Žele

Naslov teme disertacije: **Dialektika varljivosti: varljivec v znaku in interpretaciji**

Mentor: doc. dr. Aleš Bunta

Podiplomska šola ZRC SAZU

Doktorski študij Primerjalni študij idej in kultur

Modul: Transformacije moderne misli

Predstavitev doktorske disertacije v okviru Samostojnega raziskovalnega dela III

Poleg opisa že opravljenega in načrtovanega dela, je namen te predstavitve pojasnilo premika fokusa, ki se je dogodil med raziskovanjem prijavljene teme. Ta premik je v nekaterih vsebinskih pogledih občuten, vendar pa generično izhaja iz sistematičnega dela na zastavljenem programu disertacije.

Splošna teza disertacije ostaja enaka: prikazati želim, da *sodobnost bistveno zaznamuje njen srednjeveški karakter*, kar pomeni, da je mogoče skozi sledenje kakršno predpostavlja zgodovina idej, pokazati na določeno idejno strukturo postmoderne v relaciji do njenih predhodnikov, ki pa je v nekaterih svojih idejah globoko srednjeveška.

V okviru dosedanjega dela sem se, v skladu z načrtom disertacije, ukvarjala z vprašanjem varljivosti in analizo figur varljivosti, kakor so se te kazale znotraj njene zgodovine. Eno glavnih torišč te raziskave je tako predstavljala tematika nastavkov problema varljivosti, kakršne je mogoče izpeljati iz srednjeveške eshatološke misli. Izsledki teh analiz, ki bodo sestavljali prvi del disertacije, so bili med drugim že objavljeni kot štirje znanstveni prispevki. Pri tem pa je raziskava naletela na problem okoli katerega se je zgostilo vse dosedanje premišljevanje. Gre za problem *konca sveta*, ki za filozofijo nikakor ne predstavlja marginalne teme. Kvečjemu bi lahko dejali, da njegova aktualnost danes raste, kar se odraža tudi v izvorni produkciji slovenskih filozofov, Tadeja Trohe in Alenke Zupančič, na temo konca.

Moja raziskava poskuša vprašanje konca nasloviti skozi analizo njegove zgodovine. Osredotoča se na zaris ideje konca sveta, ki dominira predvsem v srednjeveški krščanski eshatologiji kot eden izmed njenih najpomembnejših konceptov ter se ji nameni slediti vse do sodobnega problema konca, ki se v naši dobi zliva skupaj z zgodovino antropocentričnega pričakovanja, ki se bistveno zariše kot doba antropocena.

V srednjem veku je koncept konca tesno zvezan z vprašanjem varljivosti. Eshatologija, kot veda, ki se neposredno ukvarja s koncem (kot koncu lastna veda), skozi biblijski imaginarij v srednjem veku glavno vlogo nameni prav varljivcu in to enemu najslavnejših, Antikristu. Ta je konstruiran kot nujen predpogoj prihoda konca sveta, ki naj bi se dogodil, ko svet doseže svojo polnoletnost, natančneje polnih šest tisoč let. Na tem skupnem imenovalcu se vzpostavijo različne eshatološke šole, ki razvijejo metode preračunavanja točnega prihoda konca, svoje

kalkulacije pa osnujejo na podlagi vprašanja umestitve lastne dobe v razmerju do njenega, v srednjem veku pričakovanega in neobhodnega, nastopa konca.

Prelom srednjega veka s klasicizmom nakaže že zgodnje delo Opicinus de Canistris, ki zariše spremembo srednjeveškega razmerja med človekom in svetom. Slednjega Opicinus obravnava kot zlitje enega z drugim in tako antropocentrično pričakovanje privede do nekega drugega soočenja, v katerem je gotovost prevlade človeka nad svetom postavljena pod vprašaj.

Konec razsvetljenske dobe prinese spremembo, ko se zaradi prizadevanj tedanjih naturalistov začnejo vzpostavljati povsem nove znanosti, kot sta na primer paleontologija in geologija. Z nastopom paleontologije kot znanstvene vede se med drugim rodi *koncept izumrtja*, z geologijo pa *koncept globokega časa*, pri čemer oba koncepta zarišeta začetek mišljenja neke druge temporalnosti. Koncept izumrtja ostaja precej neizpostavljen kot filozofska tema, za nas pa predstavlja enega izmed osrednjih konceptov, ki ga v zadnji fazi tega raziskovanja vežemo na spremenjeno eshatološko strukturo, za katero bomo trdili, da je značilna za našo dobo.

Kar bi lahko pojmovali za sodobno eshatologijo, je vsekakor nekaj drugega od srednjeveške, vendar je mogoče zagovarjati, da ostaja bistveno zaznamovana z njo, ter da je temu odmevu srednjeveške eshatologije, predvsem zaradi njene simptomatske narave, možno slediti. V oziru na eshatologijo je tako mogoče govoriti o vrnitvi srednjega veka, in 19. stoletje njegovo vrnitev nakaže med drugim tudi skozi produkcijo literarne zvrsti poznane kot znanstveno-fantastična literatura, ki ji bomo v doktorski nalogi posvetili posebno pozornost. Konec se tako vrne, čeprav skozi določitev neke druge temporalnosti in čeprav spremenjen, nič manj realen kot grožnja, ki jo je predstavljal v svoji srednjeveški obliki. Dve stoletji kasneje je tem nastavkom možno slediti še dlje. Doba antropocena je doba človeka, ki se sooča s katastrofami in grožnjami podobnega tipa, ki zaznamujejo tudi vsa njej predhodna obdobja. Vprašanje njenega odzivanja na konec je filozofsko vprašanje in odgovor nanj je, podobno kakor v prejšnjih obdobjih, odgovor na vprašanje, kam ob tem koncu, se sedaj umeščamo mi, sodobni. In, k(d)aj je konec (sveta) za nas?